

поширення про що свідчать вище описані теоретичні та практичні аспекти аналізу ринково-орієнтованих реформ в Австралії.

Література

1. Apple M.W. Official knowledge: Democratic Education in a conservative age. – London: Routledge, 2000. – P. 145-205.
2. Apple M.W. Rhetorical reforms: Markets standards and inequality // Current Issues in Comparative education. – Vol.1, № 2. – 1999. – 12 p.
3. Ball S., Blaug M. Policy sociology and critical social research: a personal review of recent education policy and policy research // British Education Research Journal. – 1997. - №23 (2). – P. 257-274.
4. Caldwell B.J. A theory of learning in a self-managing school // Papers of International Conference “School-based management: Theory and Practice”. – Taiwan: National Hualien Teachers College, 19-20 October, 2000. – 20 p.
5. Cardner M. Education, Science and the Future of Australia: Research, Innovation and Knowledge Transfer (A public seminar series on policy). – Australia, 2007. – 10 p.
6. Gewirtz S., Ball S.J., Bowe R. Markets, choice and equity in education. Buckingham: Open University Press, 1995. – P. 235-245.
7. Smith M.S., O'Day J.A. Systemic school reform // Politics of Education Association Yearbook, 1999. – P. 233-267.
8. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапуга. – К.: Наукова думка, 2000. – 680с.

УДК 373.3.091

Пушкарьова Т.

Національний педагогічний університету імені М.П.Драгоманова, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і методики початкового навчання

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто сучасний стан проблеми інноваційної діяльності вчителя початкової школи, подано загальну характеристику професійної діяльності педагога, його особистісних якостей. Автор звертає увагу на процес підготовки вчителя до інноваційної діяльності на різних етапах дидактичного циклу.

Ключові слова: професійна діяльність, готовність до інноваційної діяльності, особистісно-професійні основи інноваційної діяльності

В статье рассматривается актуальная проблема инновационной деятельности учителя начальной школы, характеризуется профессиональная деятельность педагога и его личностные качества. Автор обращает внимание на процесс подготовки учителя к инновационной деятельности на разных этапах дидактического цикла.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, готовность к инновационной деятельности, личностно-профессиональные основы инновационной деятельности

The article is about the current state of the problems of professional activities of the teachers. Main approaches are outlined to determine the content of professional readiness of teachers and their personal characteristics. The author focuses attention on the process of teacher readiness for innovative activities at different stages of didactic cycle.

Key words: professional activity, readiness for innovation, personal and professional background of the innovative activity

Актуальність дослідження. Модернізація й реформування загальноосвітньої школи можлива лише за умови формування компетентного, висококваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця, діяльність якого буде відповідати міжнародним вимогам та стандартам якості. Інноваційне суспільство

вимагає постійного зростання професійної компетентності педагогів, основу якої складають особистісні здібності та професійно-значущі якості, що впливають на результат діяльності та визначають індивідуальний стиль роботи вчителя.

Загальні питання інноваційної діяльності, взаємозв'язок її ефективності та професійної компетентності вчителя розглядаються у дослідженнях В.І. Загвязинського, М.В. Кларіна, Н.Д. Нікандрова, В.О. Сластьоніна та ін. Суттєвий внесок у розроблення ідеї педагогічної інноватики зробили педагоги-новатори, які з практичних позицій розкривають сутність інноваційних підходів у навчанні (Ш.О. Амонашвілі, І.П. Волков, Є.М. Ільїн, С.М. Лисенкова, В.Ф. Шаталов, М.І. Щетинін та ін.). Проблемі інноваційної педагогіки присвячені дослідження Л.М. Ващенко, Л.І. Даниленко, І.Д. Дичківської, Г.В. Єльнікової, О.В. Попової, В.В. Сгадової, в яких розкривається сутність інноваційної діяльності вчителя початкової школи як чинника вдосконалення навчально-виховного процесу.

Мета статті – дослідити особистісно-професійні основи інноваційної діяльності вчителя початкової школи.

У психолого-педагогічному аспекті інноваційна діяльність є предметом спеціального вивчення багатьох учених (В.Я. Ляудіс, Г.К. Селевко, В.О. Сластьонін). Під інноваційною діяльністю вони розуміють діяльність щодо розроблення і реалізації різних освітніх програм, на засадах яких в освітянській практиці здійснюють нові порівняно з існуючими в масовій (традиційній) школі, філософсько-педагогічні, психолого-педагогічні підходи до розуміння дитини, її навчання, виховання й розвитку; концептуальні педагогічні ідеї побудови змісту і відбору методів навчання; форм організації життя і діяльності дитини в школі, роботи педагогів, управління та самоуправління, взаємодії школи з батьками і соціальним середовищем.

Вивчення основних положень педагогічної теорії і практики з інноваційної діяльності вчителя дозволяє констатувати наявність протиріч між об'єктивною потребою школи у використанні інноваційної діяльності педагога як чинника розвитку практики навчання, з одного боку, і недостатнім вивченням її педагогічних закономірностей і умов впливу на вдосконалення навчально-виховного процесу, з іншого.

Інноваційна діяльність учителя початкової школи у сучасних умовах наповнюється якісно новим змістом. Однак, як засвідчує практика, не всі педагоги здатні ефективно здійснювати професійну діяльність у змінених обставинах, їм заважають усталені стереотипи взаємодії з учнями, невміння, а інколи небажання будувати нові стосунки на принципах особистісно орієнтованої педагогіки. Успішність практичного вирішення завдань активізації інноваційної діяльності залежить від того, наскільки чітко буде відкоригована діюча професіограма вчителя, сформульовані критерії та показники готовності до інноваційної організаційно-педагогічної діяльності. З урахуванням цього, на нашу думку, необхідно звернутися до питання моделювання професійних якостей учителя.

На нашу думку, особливе місце у дослідженнях педагогічної праці належить В.О. Сухомлинському, який визначив і оцінив особистісні якості вчителя, перш за все, з гуманістичного точки зору. Гуманізм учителя великий педагог вбачає у його вмінні любити дітей і знаходити радість у спілкуванні із ними, приймати близько

до серця їхні радощі й біди, знати душу дитини, вірити, що вона може стати хорошою людиною [9].

Розглядаючи педагогічну діяльність, В.О. Сластьонін приходиться до висновку, що різноманітні педагогічні завдання відносяться до соціального управління. Виходячи з цього, вчений виокремлює етапи розвитку педагогічної діяльності, які охоплюють:

- аналіз педагогічної ситуації;
- проектування результатів;
- планування педагогічних впливів;
- конструювання й організацію навчально-виховного процесу;
- регулювання і коригування педагогічного процесу;
- підсумковий звіт, оцінювання здобутих результатів і визначення нових педагогічних завдань [8, 154-158].

Сучасні науковці констатують зміну освітньої парадигми, пов'язаної із розглядом педагогічного ставлення як взаємодію особистостей, що вимагає іншого, на відміну від традиційного, наповнення змісту діяльності вчителя.

Найповніше ця проблема відображена в теоретичних працях і діяльності педагогів-новаторів Ш.О. Амонашвілі, І.П. Іванова, Є.М. Ільїна, С.Н. Лисенкової, М.П. Гузика, Л.Б. Донської, М.М. Палтишева, В.Ф. Шаталова та інших. Аналіз їхнього досвіду засвідчив, що загальним напрямом перебудови педагогічної діяльності на сучасному етапі й пов'язаних із ними нових педагогічних умінь є співпраця з дітьми, демократизація стосунків із ними. Так, на думку Ш.О. Амонашвілі, педагогічний процес – це співпраця педагога з дитиною, коли наставник допомагає учневі долати труднощі. Сутність цієї допомоги полягає в співпереживанні, втіленні впевненості, вияві любові, поваги, стимулюванні, закріпленні авторитету учня серед однолітків, близьких людей. Ефективність системи виховання і навчання дітей молодшого шкільного віку повністю залежить від особистості вчителя. Гуманна педагогіка Ш.О. Амонашвілі приймає дитину такою, якою вона є, погоджується з її природою, вбачає у ній безмежність, усвідомлює її космічність і готує її до служіння людству протягом усього життя [1].

У педагогічній науці й практиці під час характеристики педагогічних інновацій часто вживається поняття «вчитель-новатор», тобто головна дійова особа, суб'єкт реалізації нововведень. У перекладі з латинської слово «новатор» – людина, що вносить і здійснює нові, прогресивні принципи, ідеї, прийоми у тій чи іншій галузі діяльності. На думку В.І. Загвязинського, педагог-новатор – це автор нової педагогічної системи як сукупності взаємопов'язаних ідей і відповідних технологій. Таких творчих учителів, що займаються інноваційною діяльністю, вчений називає педагогами-модернізаторами: вони не створюють нового, але вводять нові елементи або вдосконалюють елементи існуючих систем, по-новому їх комбінують, одержують позитивні результати. Педагогів, які швидко сприймають і вміло використовують традиційні та новітні підходи і методи, він називає педагогами-майстрами [3, 112].

Відомий вчитель початкової школи С.М. Лисенкова ввела різноманітні методичні прийоми самоосвіти й самовдосконалення вчителя, здатного розділити з учнями керівництво навчально-виховним процесом. Виходячи із свого багаторічного досвіду, вона прийшла до цікавих висновків щодо вдосконалення

системи навчання молодших школярів. Це, перш за все, ідея коментованого управління начальним процесом, за якого витримується високий темп уроку, розвивається мовлення і логічне мислення дитини. До четвертого класу коментоване управління переходить до доведеного. Ідея випереджального навчання, що є характерною для методичної системи С.М. Лисенкової, нав'язана думкою Л.С. Виготського про зони актуального й найближчого розвитку. Вчитель підтвердила життєвість цієї ідеї і блискуче її реалізувала в початковій школі [6].

У середній школі слушну точку зору щодо характеру педагогічної діяльності й особистості вчителя висловлює В.Ф. Шаталов. Він розробив оригінальну систему інтенсивного навчання з використанням авторських навчальних посібників, що представляють програмовий матеріал у вербально-графічних формах. Натомість звичайних традиційних домашніх завдань учні одержують широкі «пропозиції», об'єм і складність яких варіюється на етапах навчання з урахуванням індивідуальних особливостей школяра, а до закінчення курсу наближається до конкурсних і олімпіадних. Практикуються також оригінальні форми взаємоперевірки учнів, використовуються ігрові форми навчальних занять, а уроки фізичного виховання проводяться щоденно. На думку педагога-новатора, найголовнішим є те, що «...вчитель має допомогти учню усвідомити себе особистістю, спонукати потребу у пізнанні себе, життя, світу, виховати у нього почуття людської гідності, складова якої – усвідомлення відповідальності за свої вчинки перед товаришами, школою, суспільством» [5, с.47].

Педагогі-новатори не лише є сучасними вчителями, але й апробовують різні способи вироблення необхідних професійних якостей. Так, директор загальноосвітньої школи № 13 м. Полтави І. Гончаренко, який став переможцем Всеукраїнського щорічного проекту «Педагогі-новатори в Україні» НАПН України, за допомогою нетрадиційних підходів до навчання створив таке інноваційне середовище, в якому учні за дуже короткі терміни оволодівають іноземними мовами, поліпшують рівень навчальних досягнень, перемагають на олімпіадах, беруть участь у МАН.

Останнім часом відомою для педагогічної спільноти стала авторська школа члена-кореспондента НАПН України, автора комбінованої системи навчання М.П. Гузика, яка доводить, що уроки та інші форми організації навчально-виховного процесу мають нести особистісний характер, бути спрямованими на плідну діяльність дитини, кінцевим продуктом якої є той чи інший ціннісний вияв її особистісного таланту [10]. Система навчання за М.П. Гузиком дозволяє реалізувати принципи особистісно орієнтованого навчання, які набули широкого поширення, а її новітні технологічні варіанти можуть слугувати основою для оновлення вітчизняної освіти. Результати роботи цього навчального закладу, а також тих експериментальних шкіл України, що працюють за системою автора, переконливо свідчать про її переваги і перспективність.

Цікавою для розгляду є і методика поетапної системи навчання М.М.Палтишева, який розробив умови існування педагогічної гармонії, в основі якої є якісне оцінювання. Учитель-новатор використовує комплекс педагогічних прийомів стимулювання учнів у процесі навчання (диференційоване та індивідуальне навчання, взаємоконтроль та самоконтроль), який назвав «поетапною системою навчання», що передбачає ліквідацію прогалин у шкільній

підготовці, а саме: формування навчальних навичок, розвиток пізнавального інтересу, активізацію самостійної творчої діяльності у процесі набуття нових знань і вмінь.

Домінуючими функціями вчителя у забезпеченні процесів гуманізації та демократизації шкільного життя є виховна, комунікативна, інформаційна та консультативна. У сучасних умовах особливого значення набувають знання основ теорії діяльності та сучасних перспективних технологій управління навчально-виховним процесом; принципів, структури, змісту, типів і форм розвитку взаємодії у сучасній школі; вивчення практичного досвіду, його організації та розвитку. Педагогічні завдання, що вирішуються вчителями у нинішніх умовах, зумовлюють також і необхідність оволодіння ними педагогічними вміннями, що сприяють реформуванню навчально-виховного процесу на принципах особистісно орієнтованої освіти.

Цілком очевидно, що особливої актуальності набуває проблема підготовки вчителів для початкової школи. Необхідною характеристикою фахової підготовки має стати готовність до професійної діяльності (Н.М. Бібік, В.І. Бондар, І.П. Зязюн, С.М. Мартиненко, В.О. Сухомлинський, О.Я. Савченко та ін.). Аналізуючи наукові дослідження, варто констатувати той факт, що готовність до педагогічної діяльності передбачає утворення таких необхідних установок, професіоналізму, властивостей і якостей особистості, які забезпечують можливість майбутньому фахівцю свідомо і добросовісно виконувати свої професійні функції. Так, на думку О.Я. Савченко, творча праця вчителя початкової школи «неможлива без самостійного погляду на методика уроку, сміливості й гнучкості професійного мислення, здатності до прогнозування результатів навчально-виховного процесу та їх ґрунтового аналізу» [7, с.12].

Процес оволодіння майбутніми вчителями початкової школи способами виконання методичних дій сприяє розвитку їхніх творчих здібностей за умови активного застосування методичних знань, обґрунтування логіки пошуку шляхів розв'язання педагогічних ситуацій. Така професійно-методична підготовка дозволить сформувати готовність до інноваційної діяльності на різних етапах дидактичного циклу: під час моделювання навчального процесу, його реалізації, аналізу, дослідження та постійного вдосконалення. Як зазначає С.М. Мартиненко, «у системі професійної діяльності відбуваються масштабні перетворення, які стосуються найбільш суттєвих її складових – ціннісних основ, змістової та процесуальної сторони, особистості самого вчителя як суб'єкта цієї діяльності» [5, с.49].

Особливе місце, на нашу думку, в професійній діяльності вчителя початкової школи займають уміння, необхідні йому для формування педагогічно сприятливих стосунків у системі: «учень-учень», «учень-учитель», «учнівський колектив-педагогічний колектив». Серед цих умінь найбільш важливими є такі: вміння встановлювати контакт з дітьми і дорослими; вміння поставити себе у позицію вихованця й подивитися на себе його очима; вміння враховувати стосунки, особисті симпатії й антипатії учнів під час групування для виконання спільних завдань; уміння знаходити ефективні вимоги і варіювати їх залежно від індивідуальних особливостей учнів і педагогічної ситуації; вміння знаходити спільну мову і оптимальний тон із людьми за різних обставин; уміння розуміти

вихованців, за необхідності перебудовувати стосунки з колективом і окремими учнями; знаходити індивідуальний підхід до них; уміння регулювати внутрішньоклективні стосунки; вміння бачити позитивні й негативні соціально-педагогічні явища у класі, правильно визначати характер міжособистісних стосунків.

Не менш важливими для сучасного вчителя початкової школи є вміння конструювати й організувати діяльність дітей: співпраця з учнями з певною метою; стимулювання й розвиток самодіяльності та самостійності молодших школярів; оволодіння прийомами і засобами педагогічної техніки, зацікавленість новими перспективами; регулювання, спрямовування і розвиток внутрішньоклективних стосунків, подолання локальних конфліктів; поточне інструктування й оперативний контроль за роботою учнів, зміна її напрямку і характеру за необхідності; аналіз одержаних результатів порівняно з вихідними даними і педагогічною метою.

Однак учитель не лише має володіти зазначеними педагогічними вміннями, а й навчати учнів необхідним управлінським умінням з метою підготовки їх до активної самостійної діяльності, поступово передаючи їм деякі управлінські функції. На нашу думку, школярам необхідно допомогти оволодіти такими вміннями, як: самостійно ставити перед собою і колективом завдання; програмувати власну й діяльність інших за умови контролю й самоконтролю; виробляти загальну точку зору; об'єктивно оцінювати свої можливості, особистісні якості у різних видах діяльності; аргументовано відстоювати свою думку тощо.

Формування у вчителя внутрішньої потреби в інноваційному пошуку має свої закономірності й проходить через низку об'єктивно відповідних станів. Інноваційна діяльність має свої особливості, пов'язані, в першу чергу, з унікальністю особистості вчителя й учня, класу, школи тощо.

У результаті інноваційних пошуків створення школи майбутнього змінюються вимоги до вчителя, його педагогічної культури. На думку Є.В. Бондаревської, педагог, якого потребує сучасна школа, має відповідати багатьом вимогам, зокрема:

- виявляти ціннісне ставлення до дитини, культури, творчості;
- турбуватися про екологію дитинства;
- володіти змістом навчання і виховання;
- застосовувати прогресивні педагогічні технології;
- встановлювати зв'язки із навколишнім середовищем, створювати умови, сприятливі для розвитку дітей [2, 18].

Висновки. В умовах сучасної школи вчителю необхідно оволодіти навичками й вміннями, в основу яких покладено орієнтацію на самоуправління у навчальному процесі. Інноваційна управлінська некомпетентність стримує розширення сучасних процесів у школі, пригнічує педагогічну ініціативу, тому особливе місце, на нашу думку, належить здійсненню інноваційної (організаційно-педагогічної) діяльності вчителя, важливими є особиста впевненість у необхідності нововведення, орієнтація на інноваційну діяльність як об'єктивну цінність. Учитель початкової школи, здійснюючи інноваційну діяльність, має володіти здатністю впливати на людей, вести за собою, формувати у своїх колег інноваційну мотивацію й поведінку, знаходити й об'єднувати навколо себе

однорідців, спрямовувати їх на удосконалення навчально-виховного процесу, регулювати стосунки під час інноваційної діяльності, будуючи їх на принципах співпраці.

Таким чином, особистісно-професійними основами інноваційної діяльності вчителя початкової школи мають стати: готовність до здійснення інноваційної діяльності; володіння змістом, формами і методами навчання, що мають інноваційний характер (програмами, методиками, технологіями тощо); взаємозв'язок і взаємозалежність професійно-функціональних і індивідуально-особистісних ознак професійної діяльності.

Література

1. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике / Ш.А.Амонашвили. – М.: Изд-во дом Ш.А.Амонашвили, 1996. – 496с.
2. Бондаревская Е.В. Личностно-ориентированное образование как прогностическая модель педагогической культуры XX века/ Е.В.Бондаревская // Инновац.шк. – 1998. – №2(10) – С.16-21.
3. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация / Учеб.пособие для студентов ВУЗов. – М.: Изд-во «Академия», 2001. – 192с.
4. Лысенкова С.Н. Методом опережающего обучения / С.Н.Лысенкова. – М.: Просвещение, 1988. – 193с.
5. Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: Монографія / С.М.Мартиненко. – К.: КМПУ імені Б.Д.Грінченка. – 2008. – 434с.
6. Матеріали презентації Проекту «Педагоги-новатори в Україні» / В.Ф. Шаталов: його ідеї працюють і сьогодні // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – №6. – С.32-48.
7. Савченко О.Я. Стан і завдання реформування змісту загальної шкільної освіти / О.Я. Савченко// Педагогіка і психологія. – 1999. – №4. – С.6-17.
8. Слостенін В.А. Формирование личности педагога советской школы в процессе профессиональной подготовки. – М.: Просвещение, 1979. – 160с.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5т.: Т.3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад.шк., 1977. – 670с.
10. Філософсько-світоглядні основи педагогічної системи М.П. Гузика та особливості його авторської дидактики у спектрі можливостей// Директор школи, ліцею, гімназії. – 2009. – №2. – С.26-34.

УДК 373.3.

Шкарбан Л.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка. Педагогічний інститут, старший викладач кафедри початкової освіти та методик гуманітарних дисциплін

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ЛІВОРУКИМИ ПЕРШОКЛАСНИКАМИ

У статті висвітлено проблему ліворуких учнів та розглянуто особливості роботи вчителя із ліворукими першокласниками з метою успішного оволодіння навичками письма.

Ключові слова: професійна діяльність учителя початкової школи, ліворуки першокласники, уроки письма, особливості роботи вчителя з ліворукими дітьми

В статті освіщено состояние проблемы леворуких учеников, рассмотрены особенности работы учителя с целью успешного овладения навыками письма леворукими первоклассниками.

Ключевые слова: профессиональная деятельность учителя начальных классов, леворукие первоклассники, уроки письма, особенности работы учителя с леворукими детьми